

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Муниципальное учреждение Управление образования администрации
Каа-Хемского района Республики Тыва
МБОУ СОШ с. Кундустуг

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора по УВР

Норбу А. А. /Норбу А. А./

« 25 » *августа* 2025г

УТВЕРЖДЕНО

Директор МБОУ СОШ с. Кундустуг

Давалай К. Н. /Давалай К. Н./

Пр. № *8* от « *25* » *августа* 2025г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
(ID 6993139)

учебного предмета «Родной (тувинский) язык»
для обучающихся 4 классов

Кундустуг 2025

Тайылбыр бижик

4-кү класстың тыва дыл программазын Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр, 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбаның тургусканы тыва дыл программазынга болгаш 2020 чылда парлаттынган 4-ку класстың А.К.Ойдан-оол, А.М. Белек-Байыр, Д.Х. Ооржактын «Тыва дыл» номунга даянып тургускан.

Өөредиглиг план методиктиг сумелерниң дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программазының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларына А.А. Алдын-оолдунтургусканы «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниңнационал девискээр кезээ 4-ку класс өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларнын билииниң практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемнииниң, дес-дараалашкаанының, көргүзүлүүнүнүң болгаш коммуникативтиг принциптеринге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

4-ку класстың А.К.Ойдан-оол, А.М. Белек-Байыр, Д.Х. Ооржактын «Тыва дыл» ному Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгашаныяктар политиказыныңяамызының сумелээни-биле эдилгелиг, немелделиг дөрткү үндүрүлгезин 2020 чылда үндүргөн.

Өөредилге планында тыва дыл эртемнинин туружу

Ниитизи-биле программа езугаар 4-ку класска 34 шак бердинген. Неделяда 1 шак кордунген. Бо шактарны улдуннар аайы-биле улелгезин башкы боду тургузуп алыр.

ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНИҢ КҮРҮНЕ СТАНДАРТЫНДА НИИТИ ЧҮҮЛДЕРИ :

Тыва Республиканың ниити өөредилгениң национал-девискээр кезээ эге школаның өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларның билииниң практиктиг болурунче угланган.

Кол сорулгалары:

- өөреникчилерниң чогаадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонуургалын даштыкы хүрээлелге, улусчу культурага, төрөөн дылынга, улусчу педагогикага даянып тургаш сайзырадыр;

- ал бодунга, өг-бүлезинге, төрелдеринге, чонунга, социал хүрээлелге, кижини төрелгетенге, бүдүн делегейге хүндүткел болгаш олар дээш харыысалга өөреникчинин сагыш-сеткилин өмүнээзинден, ооң мээ-медерелинден, сагылга-чурумундан илерээр кылдыр кижизидер;

- билигнин, шингээлдин болгаш дуржулганың, ол ышкаш өөредилгениң янзы-бүрү хевирлериниң системазын уругларның этнопсихологтуг онзагайларын болгаш назы-харын барымдаалап чедирер;

- уругларның айыыл чок чоруун хандыраар, мага-бодунуң болгаш психиктиг кадыкшылын улусчу дидактика аргалары-биле камгалаар, быжыктыраар;

- уругнуң бот тускайлаң онзагайларын кадагалаар болгаш аңаа деткимчени көргүзер.

4-кү класска тыва дылды өөредириниң кол сорулгалары:

- Уругларны медреселдиди-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;

- Оларга төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни бээр;

- Уругларны ном ажыглаарына чанчыктыраар болгаш оларнын дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктыраар;

- Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарыңга ундезилээш, оореникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
- Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;
- ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарыңга оореникчилерни чанчыктырар

Эге ниити өөрөдилгени чедишкинниг шиңгээткен өөреникчилер (эге школаның билеткелинге негелделерни долу күүседип турар) кол ниити өөрөдилге чадазынче шилчиир.

НИИТИ БИЛИГЛЕР, АРГА-МЕРГЕЖИЛ БОЛГАШ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ АРГАЛАРЫ

Национал-девискээр кезээниң эртемнер аайы-биле утка-шынарын эге школага шиңгээткениниң соонда, өөреникчилер боттарының ниити билиин, арга-мергежилин, өөрөдилгениң ажил-чорудулгазының аргаларын делгемчидип алыр..

Ханы билиг алырының ажил-чорудулгазы.

Даштыкы хүрээлелде тодаргай бир чүүлдүң ажил-чорудулгазының хайгааралы: бир чүүл-биле болуп турар болуушкуннун өскерилгезин тывары, хайгааралды аас-биле тайылбырлаары. Хайгаараар, шенелде кылыр сорулга-биле түңнелдерни деннештирери.

Деңнелге аргазын ажыглап тургаш, деңнештирип турар чүүлдерниң онзагайларын илередири. Эң бөдүүн белен херекселдерлиг, демдектерлиг, графиктиг майыктар-биле ажилдаары, оларның утка-шынарын аас-биле болгаш бижимел хевирге тайылбырлаары.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажил.

Эге школа уругларыңга чедингир бижиттинген өөрөдилге, уран-чечен, эртем-делгеренгей сөзүглелдер-биле ажил. Номчулга (медээни чогуур аян, пауза, ударение-биле илередири); сөзүглелдерниң темазын болгаш кол утказын аас болгаш бижимел хевирге илередири. Монологтуг чугааны тургузары (сүмелээн темага, салган айтырыгга); диалогка (чугаага) киржири.

«Болгаш, азы...», «бир эвес..., ол...», «чүгле ол эвес, а...» дээн чижектиг бөдүүн ужур-уткалыг чугааларны ажыглаары.

Словарьларда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, оларны дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажилдап өөренири. Материалды таблица дузазы-биле көргүзери.

Ажил-чорудулганы организаастаары.

Тускай айтыышкын, үлегер болгаш бөдүүн алгоритм езугаар күүселде кылыры. Өөрөдилге мергежилгелерин (бодалгаларын) чыскаап чурумчудары (Мону канчаар кылырыл?). Ажил-чорудулганың хыналдазының болгаш демдээниң аргаларын илередири (Бо чүүл шын кылдынган бе?). Берге чүүлдерниң чылдагаанын илередири (канчангаш? чүге?). Берге чүүлдерни баш удур илередип алыры (кандыг бергедээшкиннер туруп болурул?). Ажилда частырыгларны илередири болгаш оларны эдери (Частырыглар бар ирги бе?).

Демнежилге ажылы: эрткен темага хамаарыштыр билиглерин аразында айтыржып, арга-сүме катчып, ол ышкаш кылыр ажилды үлежип билири.

АЛБАН ШИҢГЭЭДИР БИЛИГЛЕР

Тыва дыл дугайында билиглер.

• Тыва дыл — Тыва Республиканың күрүне дылдарының бирээзи. Тыва Республиканың тугу, сүлдези, ыдык ыры.

Фонетика. Графика. Орфография

• Чугаа үннери. ҮН болгаш үжүктүң ылгалы. Тыва алфавиттин үжүктери.

- Кыска, узадыр база өк-биле адаар ажык үннер. Оларны бижикке демдеглээри. Й үннүг ажык үжүктөр.

- Күштүг, кошкак (дүлей болгаш ыткыр), эң кошкак ажык эвес үннер. Ф, ц, щ деп үннер болгаш үжүктөр. Фонетиктиг сайгарылга.

- Слог. Сөстөрни көжүрери.

- Улуг үжүктү хереглээри. Узадыр адаар ажык үннерлиг сөстөрни шын бижиири. өк-биле адаарын демдеглээрде, кадыг демдек бижиир тос сөстүң эге хевирлерин шын бижиири (аът, эът, оът, каът, аъш-чем, дүъш, чүък, чөъп, чаъс).

- Сөс эгезинге п-б, т—д, х-к деп үннерниң үжүктөрүн шын бижиири. Сөс иштинге катаптаан ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижиири.

- Артынчыларның (-ла, -ле, -на, -не, -дыр, -дир, -дур,-дур, -тыр, -тир, -тур, -тур ... -даа) шын бижилгези.

- Чүве аттарының сан болгаш падеж кожумактарын шын бижиири. Демдек аттарының кожумактарын шын бижиири.

- Тып, тик, тек, тырт, теп, тут деп сөстөргө кожумактар немежирге, шын бижиири.

- Чаңчыл езугаар бижиир сөстөр. Нарын сөстөр. Дефистеп бижиир нарын сөстөр. Хуу аттарны шын бижиири.

- Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөрни шын бижиири.

Лексика.

- Сөстүң утказын тодарадыры. Синоним болгаш антоним сөстөр. Хөй уткалыг сөстөр.

Тыва чоннуң уран чүүлүн, ужурларын, чаңчылдарын болгаш ниити чуртталгазын илередир тускай лексика: төрөл-бөлүк кежигүннериниң; кижиниң мага-бодунуң кезектериниң; азырал болгаш черлик дириг амытаннарның, куштар, үнүштер, малдарның (шээр, бода, чылгы мал); сүттен, эъттен, үнүштерден кылган чемнерниң; тыва идик-хеп аймааның; тыва оюннарның, тыва эдилелдерниң аттары.

Чугаа кезектери.

- Чүве аттарының утказы, харыылаттынар айтырыглары. Хуу чүве аттары.

- Чүве аттарының сан болгаш падежтерге өскерлири.

- Демдек ады. Янзы-бүрү чүвөлөрниң өң-чүзүнүн, амданын, хевирин, хемчээлин илередир удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.

- Сан ады. Түң болгаш дугаар сан аттары.

- Ат орну. Арынның ат оруннары, оларның падежтерге өскерлири.

- Кылыг сөзү. Кылыг сөзүнүң үш кол үези, дужаал болгаш даар хевирлери. Кылыг сөзүнүң үелерге, арыннарга болгаш саннарга өскерлири. Наречие (ниити таныжылга).

- Эң нептереңгей эдеринчилер, эвилелдер болгаш артынчылар.

Сөстүң тургузуу.

- Сөстүң уткалыг кезектери (дазыл, чогаадылга болгаш өскертилге кожумактары). Чаңгыс дазылдыг сөстөр.

Чаа сөстөр тыптырының эң нептереңгей аргалары (кожумактыг, синтаксистиг, хурааңгайлаашкын).

Домак. Интонация. Пунктуация.

- Чугаалаар сорулгазының аайы-биле домактарның бөлүктери (медээ, айтырыг, алгы), кыйгырыг домаа (үн аяны-биле).

Домактың чугула (кол сөс, сөглөкчи) болгаш ийиги черге кежигүннери (аңгылавайн)

- Чаңгыс аймак кежигүннерлиг бөдүүн домактар. «А, ынчалза-даа, ынчангаш, болгаш» деп эвилелдерни бөдүүн домактарда чаңгыс аймак кежигүннерге ажыглаары.

Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактарга бижик демдектери. Улуг сек, биче сек, айтырыг, кыйгырыг демдектерин салыры.

Сөзүглел. Харылзаалыг чугаа.

- Аас болгаш бижимел чугаа сайзырадылгазы.

Чугаа чорудулгазының хевирлери(дыңнап, чуггалап, номчуп база бижип билири).

• Башкының болгаш эш-өөрүнүң чугаазын дыңнап база медресеп билири.Чугаа агымындан үннерни, слогтарны, сөс каттыжыышкыннарын болгаш домактарны аңгылаары.

• Өөрөдилге болгаш өг-бүлө байдалдарына таарыштыр чугааны тургузуп билири. Хууда хайгааралдарына (көргөн, дынаан чүүлдеринге) үндөзилеп, улуг эвес хемчээлдиг сөзүглелдерни тугузары. Харылзаалыг сөзүглелдерниң хевирлери (тоожуушкун, угаап бодааныышкын, чурумал).

• Сөзүглелдин утказын катап болгаш эдэрти (долузу-биле азы кыска) чугаалаары. Аянныг номчулга.

ЭГЕ ШКОЛАНЫ ДООСКАН ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНГЕ НЕГЕЛДЕЛЕР:

- Өөрөнгөн чугаа кезектерин адап билири;
- Сөстүң уткалыг кезектерин (дөстөн аңгыда) аңгылап билири;
- практика кырынга билиглерин ажыглап билири;
- үннер болгаш үжүктөрни, ажык болгаш ажык эвес үннерни;
- кыска, узадыр база өк-биле адаар ажык үннерни. Күштүг база кошкак эжеш болгаш эжеш эвес (дүлөй болгаш ыткыр) ажык эвес үннерни;
- ажык эвес үннерниң дүлөй болгаш ыткырын;
- чүве аттарын, демдек аттарын, кылыг сөстөрүн, сан аттарын (түң болгаш дугаар, арынның ат оруннарын);
- эвилелдер болгаш артынчыларны;
- дазыл, чогаадылга.болгаш өскертилге кожумактары;
- домактың чугула кежигүннерин (кол сөс биле сөглөкчинин), ийиги черге кежигүннерин (аңгылавайн);
- чаңгыс аймак кежигүннерлиг бөдүүн домактарны;
- очулга болгаш тайылбыр словарьларны;
- ийи составтыг бөдүүн домактарның чижектерин;
- уругларга билдингир чогаалдарның аттарын;
- чугаалаар сорулгазының аайы-биле домактарны үн аянын барымдаалап аңгылаарын;
- чүве аттарын тургуузунуң аайы-биле сайгарары(хөйүнүң санының болгаш падеж кожумактарын аңгылаары);
- бөдүүн домактарда кол сөс болгаш сөглөкчини, сөс каттыжыышкыннарын база чаңгыс аймак кежигүннерни тодарадыры;
- өөрөнгени орфограммалар болгаш пунктуграммалар кирген 75-80 сөстүг сөзүглелди дыңнап тургаш, тода бижири;
- домак эгезинге база хуу аттарга улуг үжүктү бижири;
- сөс иштинге ажык эвес үннерниң үжүктөрүн дакпылап бижири;
- сөс эгезинге т-д, п-б бижири;
- чаңчыл езугаар дүлөй т бижиир сөстөрни;
- тыр, тир, дыр, дир, ла, ле...дээн чижектиг арттынчыларны шын бижилгези;
- дефистеп бижиир нарын сөстөрни ;
- домак сөөлүнге улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин салыры;
- чаңгыс аймак кежигүннерни чартык сек-биле аңгылаары;
- минутада 100 хире сөстүг сөзүглелди шын, тода медреселдиг номчууру
- сөзүглелче айтырыглар салып билири;

- сөзүглелди уткалыг кезектерге чарары база бөдүүн план тургузары;
- план езугаар сөзүглелдин утказын дамчыдары(чугаалаары);
- номчаан чогаалының дугайында чугаалап билири;
- очулга болгаш тайылбыр словарьларны ажыглап билири.

ЭГЕ ШКОЛАНЫ ДООСКАН ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ ТЫВА ДЫЛГА БИЛИИН ХЫНААРЫ

Тыва эге школаны дооскан өөреникчилерниң төрөөн дылынга билиин хынаары-биле март айда түннел хыналда ажылды (1 кичээл иштинде), а май айда хыналда диктантыны (1 кичээл иштинде) чорудар. Эге класс өөреникчилериниң психологтуг байдалын өөренип көргөш, хыналда ажылдарны неделяның понедельник болгаш четверг хүннеринде чорударын сүмелевейн турар. Хыналда ажылдарны вторник болгаш средада эрттирерин сүмелээр. Өөреникчи бердинген онаалгаларның алдан хуузун кылып каан болза, хыналда ажыл күүсеттинген деп санаттынар.

Грамматика болгаш шын бижилгени шингээдип алганын бадыткаары-биле, эге школаның доозукчuzu бердинген 10 онаалганы күүседир (өөреникчи алдыдан эвээш эвес онаалганы күүсеткен турары албан).

Диктантыга хире сөстүг, эге класс өөреникчилеринге темазы чоок болгаш утка талазы-биле билдингир, харылзаалыг сөзүглелди сүмелээр. Сөзүглелге чугаалаар сорулгазының аайы-биле аңгы-аңгы 2-ден 8 чедир сөс кирген, бөдүүн синтаксистиг тургузуглуг домактар турары күзенчиг. Өөреникчи диктантыга 6-дан хөй частырыгны эрттирер болза, ажылды багай күүсеттинген деп санаар.

4-ку класска тыва дыл программазын шингээткенинин планнаттынган туннелдери: Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Оореникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Торөөн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;
- Торөөн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- Торөөн дылын улаштыр оорениринге сонuurгалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээри.

Оореникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Торөөн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттыраарынга оореникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраары.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

4-ку класска тыва дыл программазы 4 болуктен тургустунган.

1. «Уннер болгаш ужуктер»
2. «Сос»
3. «Чугаа кезектери»
4. «Домак»
5. «Чугаа сайзырадылгазы»

1. «Уннер болгаш ужуктер» деп болукке хамаарыштыр: 4-ку класска уннер, ужуктер дугайын ооренип тура, состун ун-ужуктуг анализин чорударынга кичээнгейни кошкадып болбас болгаш дараазында чуулдерни ханыладыр ооредир, шын бижиирин чедип алыр:

1. Кыска, узун болгаш ок-биле адаар ажык уннер.

2. Я, е, ё, ю деп и уннуг ужуктер.

3. Сос иштинге дулей болгаш ыткыр ажык эвес ужуктерни бижири.

4. Сос эгезинге т—д, л—б деп ужуктерни бижири. Эгезинге чанчыл ёзугаар *m* бижиир состер.

5. Слог. Состерни аас болгаш бижимел-биле слогтарга чарары

6. Состерни бир одуругдан оске одуругже шын кожуруп билири.

2. «Сос» деп болукке хамаарыштыр ооредир чуулдер:

1. Состун составы. Дазыл болгаш чангыс (ниити) дазылдыг состер. Дазыл болгаш кожумак дугайында бодуун билиг.

2. Сос иштинге дакпырлаан *тт, нн* деп уннерни шын бижири.

3. Тыл, *тин, тек, тырт, теп, тут* деп состерни болгаш оларныч хевирлерин шын бижиир

4. Дефистеп бижиир нарын состер.

5. -дыр (-дур, -дур, -тыр, -тир, -тур, -тур) деп артынчы болгаш оон янзыларын шын бижири.

3. «Чугаа кезектери» деп болукке дараазында чугаа кезектери-биле таныжар:чуже ады, демдек ады, сан ады, ат орну,кылыг созу, наречие.

1. Чуже ады. Чуже аттарынын саннарга оскерлири. Чуже аттарынын падежтерге оскерлири. Хуу чуже аттарын шын бижири.

2. Кылыг созу. Кылыг состеринин уелерге оскерлири.

3. Демдек ады. Чувелернин шынарын, чузунун, хевирин, хемчээлин, амданын, он-чузунун коргузер демдек аттары.

4. «Домак» деп болукке 4-ку класска уругларнын 1-ги, 2-ги, 3-ку класстарга билиглери болгаш мергезилдерин ханыладыр билиндирер, оларны практика кырынга ажыглап билиринге чанчыктырар.

1. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары мурнунда класстарга тускайлап ооретпээ чугле бижик демдектерин барымдаалап, домактарны шын, аянынг номчуурунга таныжылга чоруткан. Ам 4-ку класска айтырыг, кыйгырыг, медээ домактарыныч тус-тузунда утка билиндирер болгаш домактарны шын аялгалыг кылдыр номчуп билиринге ооредир. Домактарны утка талазы-биле бот-боттарындан ылгап билирин чедип алыр.

2. Домак кежигуннери. Домак иштинден кол сос болгаш соглекчини тып билири. Кол сос биле соглекчинин айтырыгларын тус-тузунда тургузуп билири. Домакта кымны азы чууилереткенин, оон дугайында чуу дээнин тодарадып билири. Харылзаалыг чугааны ангы-ангы домактарга чарары.

3. Кол сос биле соглекчиден ангыда домактын ийиги черге кежигуннеринин дугайында долу билиг бээр.

4. Домакта санай адаан состернин («чангыс аймак кежигуннер» деп терминни бербес) аразынга биче секти салыры. Домакта санай адаан состернин шын номчуурун чедип алыры. Адап турда ол состернин аразынга ун доктаап турар (пауза бар) дээрзин практика кырында таныштырар. Домак-биле ажыл — уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр талазы-биле ажылдарнын бир хевирин. 4-ку класска домак-биле ажылдын негелделери чоорту нарыыдаар болгаш ханылаар ужурулуг.

5. 4-ку класска чугаа сайзырадылганын хамаарыштыр харылзаалыг чугааны тургузуп оорениринге чорудар ажылдарнын кол хевирлери — эдертиг болгаш чогаадыг бижидер* негелделери чоорту нарыыдаар. Эдертиг-даа, чогаадыг-даа бижидип тургаш, бердинген

паннын дараалашкаан хажытпайн бижип оорениринге уругларны чанчыктырып, дараазында негелделерни сагып билиринге ооредир:

1. Домактарны харылзаалыг болгаш дес-дараалашкак кылдыртурузулары;
2. План ёзугаар бижип тургаш, чунун дугайында мурнай, а чуну оон соонда бижири азы чуну шуут биживейн барып болурун оореникчинин шын шилип билири;
3. Кол утказын оскертпейн, фактыларны, болуушкуннарны шын дамчыдары;
4. Созуглелдин, кезектерин (абзацтарын) паннын пунктуларынга хамаарыштыр тып бижи
5. Созуглелдин, соолун шын тондурери, бодунун хамаарылгазын илередип шыдаары.

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Торээн дылынын бугу уннерин болгаш ужуктерин, оларнын кол ылгалын билген турар ужурлуг;
- Сос иштинге болгаш сос эгезинге ажык эвес уннернин шын бижилгезин билген турар;
- Домактарнын болгаш состернин анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан состерни ылгап тывар
- Состернин шын кожурерин билген турар.
- Артынчы состерни состерни сос биле шын бижиринин дурумнерин билир ужурлуг.
- Чугаа кезектерин аразында ылгап билген турар ужурлуг.
- Домактын чугула кезигуннерин, домак итштинде состернин харылзаазын шын тып билген турар.
- Созуглел-биле ажылдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугаанын дузазы-биле дамчыдып билген турар ужурлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Оореникчилернин чогуур деннелге билип алыр ужурлуг:

- Ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын дуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандырап;
- Чаа чувени билип алыр чуткул-сонуургалын улам сайзырадыр
- Салдынган сорулгага дууштур кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, оон туннелинге чедеринин болдунар аргаларын тодарадып билирин ооредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп, тып билирин ооредир.
- Ооренген чуулдерин сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чаа чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырап.

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Ооренген темазынга алган билиглерин туннеп болгаш унелеп билирин боттандыраары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири.

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

Оореникчилернин ооренип алыр ужурлуг билиглери:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белең таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;
- дылдыё адырлары: ун.ужук, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигуну, бодуун домак дугайында алган билиглери деннеп, болуктеп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглери план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болуктеп, туннеп билири;
- состе орфограммаларны янзы-буру аргалар-биле хынап билири;
- номчаан созуглелдеринин кол утказын ылгап ундурери;
- бодунун чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыннакчыга дамчыдып билири;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чанчыгары. Компьютерге ажылдап ооренири.
- эштежип ажылдаарынга ооренир. Бодун ангы-ангы рольдарга кириштирер (удуртур, кууседир)
- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-буру номнар, словарь, интернет)

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглери тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алыр билиглери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Ооредилге чылынын тончузунде уругларнын билип алган турар ужурлуг билиглери

-Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;

-чугаа кезектери: демдек ады, чуве ады, кылыг созу, эдеренчилер;

-Шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг созуглелди чараш хол ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири. Херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: состерни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;
- состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаары);
- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуже адынын падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарынга чарар;
- домактарнын бодуун синтаксиситиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.
- коллективтии – биле тургускан план езугаар 75-80 состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир;
- сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырынын ажылдарын чорудары;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуастыг частырыгларны тып билирин боттандыар.

Тематиктиг планнаашкын

№	Темазы	Шагы
---	--------	------

1	2-ги болгаш 3-ку класстарга ооренген чуулдерин катаптаары	4
2	Домак	9
3	Чуве ады	6
4	Демдек ады	3
5	Сан ады	1
6	Ат орну	1
7	Кылыг созу	4
8	Наречие	1
9	Чыл тончузунде катаптаашкын	5
	Ниитизи-биле	34 ш

Тыва дылдын календарь-тематиктиг планнаашкыны

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Хуну
---	------------------	------	------

			План	Факт
2-ги болгаш 3-ку класстарга ооренген чуулдерин катаптаары				
1	Фонетика. Уннер болгаш ужуктер. Слог. <i>Ар. 3-9</i>	1	02.09.25	
2	Ажык эвес уннернин ужуктерин дакпырлап бижири. <i>Ар. 9-12</i> Куштуг болгаш кошкак ажык эвес уннер. <i>Ар. 13-16</i>	1	09.09.25	
3	Домак. Домактын чугула болгаш ийиги черге кежигуннери. <i>Ар. 17-24</i> Созуглел. <i>Ар. 25-32</i>	1	16.09.25	
4	Хыналда диктант (Тема: Ажык эвес уннернин ужуктерин дакпырлап бижири. Сос эгезинге куштуг болгаш кошкак ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири). <i>Мет. 119</i>	1	23.09.25	
Домак				
5	Частырыглар-биле ажыл. Бодуун домак. <i>Ар. 33-36</i> . Нарын домак. <i>Ар. 36-39</i>	1	30.09.25	
6	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактар. <i>Ар. 39-43</i> Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары. <i>Ар. 43-51</i>	1	07.10.25	
7	Хыналда диктант (Тема: Домак. Домактын чугула болгаш ийиги черге кежигуннери). <i>Мет. 121</i>	1	14.10.25	
8	Частырыглар-биле ажыл. Дорт чугаа. <i>Ар. 51-54</i>	1	21.10.25	
9	Диалог. <i>Ар. 55-59</i> . Адалга. <i>Ар. 59-60</i>	1	11.11.25	
10	Эдертиг «Ары» . <i>Мет. 78-79</i>	1	18.11.25	
11	Сос тургузуу. Кожумактар. <i>Ар. 61-63</i> Чогаадылга кожумактары. <i>Ар. 63-67</i> Оскертилге кожумактары. <i>Ар. 67-74</i>	1	25.11.25	
12	Дефистеп бижиир нарын сосстер. <i>Ар. 75-79</i> Сос тургузуу. Дазыл. <i>Ар. 80-83</i>	1	02.12.25	
13	Хыналда диктант (Тема: Состун тургузуун сайгарары: чогаадылга, оскертилге кожумактары). <i>Мет. 128</i>	1	09.12.25	
Чуве ады				
14	Частырыглар-биле ажыл. Чуве адынын утказы. <i>Ар. 83-89</i> Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны. <i>Ар. 89-94</i>	1	16.12.25	
15	Адаарынын падежи. <i>Ар. 94-95</i> Хамаарыштырарынын падежи. <i>Ар. 96-99</i> Бээринин падежи. <i>Ар. 99-100</i>	1	23.12.25	
16	Онаарынын падежи. <i>Ар. 101-102</i> Турарынын падежи. <i>Ар. 102-104</i> Унеринин падежи. <i>Ар. 105-107</i> Углаарынын падежи. <i>Ар. 107-108</i>	1	30.12.25	
17	Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири. <i>Ар. 109-110</i> Чуве адынын хамаарылга хевири. <i>Ар. 111-114</i>	1	13.01.26	

18	Орус дылдан улегерлеп алган сосернин падежтерге оскерлири. <i>Ар. 114-118</i>	1	20.01.26	
19	Хыналда диктант (Тема: Чуве аттарынын падежтерге оскерлири). <i>Мет. 131</i>	1	27.01.26	
Демдек ады				
20	Частырыглар-биле ажыл. Демдек адынын утказы. <i>Ар. 119-124</i>	1	03.02.26	
21	Укталбаан болгаш укталган демдек аттары. <i>Ар. 124-125</i> Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек атаары. <i>Ар. 126-131</i>	1	10.02.26	
22	Хыналда диктант (Тема: Демдек ады). <i>Мет. 144</i>	1	17.02.26	
Сан ады				
23	Частырыглар-биле ажыл. Сан адынын утказы. <i>Ар. 132-133</i>	1	24.02.26	
Ат орну				
24	Арыннын ат оруннары. <i>Ар. 134-136</i> Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири. <i>Ар. 136-143</i>	1	03.03.26	
Кылыг созу				
25	Кылыг созунун утказы. <i>Ар. 143-145</i> Кылыг созунун уелерге, арыннарга болгаш саннарга оскерлири. <i>Ар. 145-147</i>	1	10.03.26	
26	Кылыг созунун амгы уези. <i>Ар. 148-149</i> Кылыг созунун эрткен уези. <i>Ар. 150-151</i> Кылыг созунун келир уези. <i>Ар. 152-155</i>	1	17.03.26	
27	Кылыг созунун дужаал хевири. <i>Ар. 156-159</i> Кылыг созунун даар хевири. <i>Ар. 159-165</i>	1	24.03.26	
28	Хыналда диктант (Тема: Кылыг созунун уелерге, арыннарга болгаш саннарга оскерлири). <i>Мет. 151</i>	1	06.04.26	
Наречие				
29	Частырыглар-биле ажыл. Наречие. <i>Ар. 165-168</i>	1	13.04.26	
Чыл тончузунде катаптаашкын				
30	Домак. <i>Ар. 169-172</i> Сос. Состун тургузуу. <i>Ар. 172-175</i>	1	20.04.26	
31	Кошкак ыткыр болгаш кошкак дулей ажык эвес уннерни шын бижири. <i>Ар. 175-176</i>	1	27.04.26	
32	Чугаа кезектери. <i>Ар. 176-179</i> Демдек ады. <i>Ар. 179-182</i> Кылыг созу. <i>Ар. 182-188</i>	1	05.05.26	
33	Туннел хыналда ажыл.	1	12.05.26	
34	Частырыглар-биле ажыл. Ниити катаптаашкын.	1	19.05.26	

